

สัมพันธภาพในการดูแลผู้ป่วยภาวะสมองเสื่อมในบริบทการเปลี่ยนแปลงทาง
สังคมวัฒนธรรมไทยในเขตเมือง

นางสาว ปิยาภรณ์ จันทรโพธิ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาสังคมวิทยามหาบัณฑิต

สาขาวิชาสังคมวิทยา ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2547

ISBN 974-17-6974-1

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

29 มี.ค. 2549

ร ๑๑๐๐๒๐๙๖

INTERPERSONAL RELATIONSHIPS IN THE CAREGIVING OF DEMENTIA PATIENTS IN
THE CHANGING THAI SOCIO-CULTURAL CONTEXT IN URBAN AREAS

Miss Piyaporn Chanpho

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts in Sociology
Department of Sociology and Anthropology
Faculty of Political Science
Chulalongkorn University
Academic Year 2004
ISBN 974-17-6974-1

หัวข้อวิทยานิพนธ์

สัมพันธภาพในการดูแลผู้ป่วยภาวะสมองเสื่อมในบริบทการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมไทยในเขตเมือง

โดย

นางสาวปิยาภรณ์ จันทร์โพธิ์

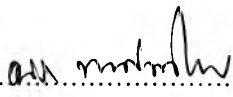
สาขาวิชา

สังคมวิทยา

อาจารย์ที่ปรึกษา

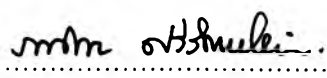
อาจารย์ ดร.ภาวิกา ศรีรัตนบัลล์

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทมหาบัณฑิต

..... คณบดีคณะรัฐศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร.อมรา พงศาพิชญ์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร.สุภางค์ จันทร์วานิช)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(อาจารย์ ดร.ภาวิกา ศรีรัตนบัลล์)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ประสิทธิ์ สวาสดิ์ญาติ)

ปิยาภรณ์ จันทรโพธิ์ : สัมพันธภาพในการดูแลผู้ป่วยภาวะสมองเสื่อมในบริบทการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมไทยในเขตเมือง. (INTERPERSONAL RELATIONSHIPS IN THE CAREGIVING OF DEMENTIA PATIENTS IN THE CHANGING THAI SOCIO-CULTURAL CONTEXT IN URBAN AREAS) อ. ที่ปรึกษา : อ. ดร.ภาวีกา ศรีรัตนบัลล์, 223 หน้า. ISBN 974-17-6974-1

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อวิเคราะห์ถึงผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อสังคม ได้แก่ ครอบครัว สภาพะสุขภาพ และสัมพันธภาพที่เกิดขึ้นระหว่างผู้ป่วยภาวะสมองเสื่อม ครอบครัวของผู้ป่วยและผู้ดูแลผู้ป่วย การรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและใช้เทคนิคการสัมภาษณ์

ผลการวิจัยพบว่าครอบครัวเป็นหน่วยแรกและเป็นหน่วยที่ได้รับผลกระทบที่สำคัญที่สุดขนาดและองค์ประกอบของครอบครัวไทยในสังคมปัจจุบันได้ถูกทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากจากระบบทุนนิยม การเพิ่มจำนวนของครอบครัวเดี่ยวจึงกลายเป็นรูปแบบหลักของโครงสร้างครอบครัวไทยในปัจจุบัน นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างรวดเร็วยังก่อให้เกิดสภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยความเครียดซึ่งเป็นที่มาของอาการต่าง ๆ มากมายรวมทั้งภาวะสมองเสื่อมด้วย

ในปัจจุบันขอบเขตของการดูแลผู้ป่วยได้ขยายวงกว้างจากการดูแลของสมาชิกในครอบครัวไปสู่การว่าจ้างผู้ที่มีความชำนาญพิเศษและผู้ที่ได้รับการฝึกอบรมมาเป็นอย่างดี ซึ่งการวิจัยในครั้งนี้ช่วยทำให้เกิดความเข้าใจถึง "ภาวะสุขภาพ" ในมุมมองทางสังคมวิทยาโดยเชื่อมโยงกับผู้ป่วยภาวะสมองเสื่อมนอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นถึงข้อจำกัดและรูปแบบการดูแลที่มีความเหมาะสมกับผู้ป่วยภาวะสมองเสื่อม

ภาควิชา สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

สาขาวิชา สังคมวิทยา

ปีการศึกษา 2547

ลายมือชื่อนิสิต.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....

 อ.ดร.ภาวีกา ศรีรัตนบัลล์

4581142324 : MAJOR SOCIOLOGY

KEY WORD: SOCIAL AND CULTURAL CHANGE / DEMENTIA PATIENTS / CAREGIVING

PIYAPORN CHANPHO: INTERPERSONAL RELATIONSHIPS IN THE
CAREGIVING OF DEMENTIA PATIENTS IN THE CHANGING THAI SOCIO-
CULTURAL CONTEXT IN URBAN AREAS. THESIS ADVISOR : PAVIKA
SRIRATANABAN, Ph.D. 223 pp. ISBN 974-17-6974-1

This research takes a qualitative methodology to analyse potential effects of social and cultural changes on the family, health status and interpersonal relationships among people who suffer from dementia, their family and their caregivers. Data are collected mainly by using participant observation, and interview techniques.

Findings reveal that the family is the first and the most severely effected unit hit by social and cultural changes. Pervasive global capitalism has altered the size and composition of contemporary Thai family considerably. Nuclear family is now the dominant pattern of Thai family structure. It is also found that the boundary of caregiving is extended beyond the family to a highly professional caregiver.

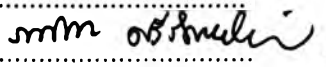
This research helps us understand "health" from a sociological perspective. With reference to dementia patients, it suggests limitations in caregiving and proper care models for dementia patients.

Department Sociology and Anthropology

Field of study Sociology

Academic year 2004

Student's signature.....

Advisor's signature.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุลงไปได้ด้วยดีจากกำลังใจ ความรัก และความกรุณาจากบุคคลรอบข้างที่มีให้แก่ผู้วิจัยตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ อาจารย์ ดร.ภาวิกา ศรีรัตนบัลล์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ผู้ซึ่งคอยให้คำปรึกษาให้กำลังใจ คอยถามไถ่ถึงความคืบหน้าของงาน คอยเชื้อเพื่อเอกสารและตำราอันเป็นประโยชน์ต่องานวิจัยและคอยชี้แนะแนวทางที่ดีที่สุดให้กับผู้วิจัยมาโดยตลอด ขอขอบพระคุณ ศ.ดร.สุภางค์ จันทวานิช ประธานกรรมการวิทยานิพนธ์ที่ได้กรุณาเสียสละเวลาอันมีค่าอย่างยิ่งมาคอยชี้แนะและตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ขอขอบพระคุณ รศ.ประสิทธิ์ สวัสดิ์ญาติ กรรมการวิทยานิพนธ์ที่มีความเมตตาช่วยตรวจงานให้และคอยให้คำแนะนำในแง่มุมที่หลากหลาย ผู้วิจัยรู้สึกประทับใจในความกรุณาของอาจารย์ทุกท่านเป็นอย่างยิ่ง

นอกจากนี้ผู้วิจัยขอขอบคุณบุคคลสำคัญของงานวิจัยในครั้งนี้อันได้แก่ ผู้ดูแลผู้ป่วยภาวะสมองเสื่อมทุกท่านที่มีน้ำใจมอบให้ รวมทั้งได้ถ่ายทอดเรื่องราวประสบการณ์อันมีค่าให้ผู้วิจัยได้รับทราบ และคอยอำนวยความสะดวกให้เมื่อผู้วิจัยติดตามไปที่บ้านอีกทั้งยังให้ความสนิทสนมกับผู้วิจัยประดุจสมาชิกคนหนึ่งในครอบครัว ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความเมตตาของทุกท่านเสมอ

ขอขอบคุณในมิตรภาพที่แสนดีที่เพื่อน ๆ ภาคสังคมวิทยาทุกคนมีให้ตลอดระยะเวลาการเรียนปริญญาโทที่ทำให้ชีวิตการเรียนมีสีสัน ไม่ว่าจะเป็นในช่วงเวลาที่มีความสุขหรือต้องเผชิญความยากลำบากก็จะมีกำลังใจและสิ่งดี ๆ ที่เพื่อนทุกคนหยิบยื่นให้เสมอ ผู้วิจัยสัญญาว่าจะจดจำทุกสิ่งทุกอย่างทั้งรอยยิ้ม เสียงหัวเราะและน้ำตาที่พวกเราช่วยฝ่าฟันมาด้วยกันจนถึงวันนี้ไว้ในความทรงจำตลอดไป ขอขอบคุณพี่ ๆ ภาคอาชีวศึกษาที่น่ารักทุกคนที่คอยดูแลห่วงใยเอาใจใส่และพาพวกเราไปหาของกินอร่อย ๆ อยู่เสมอ นอกจากนี้ยังมีเพื่อนเก่าที่ผู้วิจัยต้องขอขอบคุณไม่ว่าจะเป็นกอล์ฟ กุ้ง เกิด ป๊อปปี้ เจ๊ ที่คอยถามถึงการเรียนด้วยความเป็นห่วงและคอยสร้างเสียงหัวเราะให้ผู้วิจัยในยามที่เครียดกับการเรียน ขอขอบคุณปาน ปุ้ย ฟ้า เพื่อนสุดที่รักที่อยู่ไกลถึงต่างแดนแต่ก็ยังคงถามไถ่คอยให้กำลังใจตลอดเหมือนยังอยู่ในประเทศเดียวกัน ขอขอบคุณผู้เป็นทั้งเพื่อนและน้องสาวที่แสนจะน่ารักซึ่งแม้จะมีงานยุ่งแค่ไหนแต่ก็ยังคอยเป็นห่วงคอยส่งกำลังใจและรับฟังปัญหาของผู้วิจัยตลอดเวลา ขอขอบคุณทุก ๆ คนที่ทำให้ผู้วิจัยได้รู้ว่ามีมิตรภาพและคำว่า "เพื่อน" มีค่าในความรู้สึกมากเพียงใด

ท้ายที่สุดผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณบุคคลผู้มีความสำคัญและมีความหมายมากที่สุดในชีวิตนั่นก็คือ พ่อกับแม่ ผู้ที่คอยให้การสนับสนุนในทุก ๆ ด้านทั้งกำลังใจ ทรัพย์ การศึกษาและกำลังใจมาโดยตลอด ขอขอบคุณพ่อกับแม่ที่เลี้ยงดูลูกด้วยความอบอุ่นคอยดูแลเอาใจใส่ให้ความรักอย่างไม่มีเงื่อนไขและมอบสิ่งดี ๆ ให้กับลูกมาตลอดชีวิตทำให้ลูกมีชีวิตที่สมบูรณ์และประสบความสำเร็จในวันนี้ ความดีที่เกิดขึ้นจากงานวิจัยครั้งนี้ขอมอบให้กับบุคคลทุกท่านที่กล่าวมาและหากมีข้อผิดพลาดใด ๆ เกิดขึ้นผู้วิจัยขอน้อมรับไว้แต่เพียงผู้เดียว

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญแผนภาพ.....	ฎ
บทที่	

1 บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ในการศึกษา.....	9
1.3 สมมติฐานการวิจัย.....	9
1.4 ขอบเขตการศึกษา.....	10
1.5 ประโยชน์ในการศึกษา.....	11
1.6 นิยามศัพท์.....	12

2 แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดเรื่องผู้สูงอายุ (Aging).....	13
2.2 แนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม (Social and Cultural Change).....	25
2.3 แนวคิดเรื่องภาวะสมองเสื่อม (Dementia).....	40
2.4 แนวคิดเรื่องภาระของผู้ดูแล (Burden).....	46
2.5 แนวคิดเรื่องคุณภาพการดูแล (Quality of Care).....	50
2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	62

3 ระเบียบวิธีวิจัย

3.1 รูปแบบการวิจัย.....	68
3.2 กรณีศึกษาและเกณฑ์ในการเลือกกรณีศึกษา.....	68
3.3 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	69

บทที่	หน้า
3.4	วิธีการเข้าถึงข้อมูล.....72
3.5	เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา.....76
3.6	การวิเคราะห์ข้อมูล.....76
3.7	ระยะเวลาในการดำเนินการ.....77
4	ข้อมูลพื้นฐานของกรณีศึกษา
4.1	ลักษณะประชากรในภาพรวม.....78
4.2	ประวัติชีวิตกรณีศึกษา.....86
5	การวิเคราะห์ข้อมูล
5.1	การเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อสถาบันครอบครัว ภาวะสุขภาพและการดูแลผู้ป่วยภาวะสมองเสื่อม.....124
5.1.1	การเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อสถาบันครอบครัว.....124
5.1.2	การเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อภาวะสุขภาพ.....125
5.1.3	การเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อการดูแล ผู้ป่วยภาวะสมองเสื่อม.....127
5.2	กระบวนการดูแลผู้ป่วยภาวะสมองเสื่อมในบริบทการเปลี่ยนแปลงทาง สังคมวัฒนธรรมไทย.....130
5.2.1	ครอบครัวไทยกับกระบวนการดูแลผู้ป่วยภาวะสมองเสื่อม.....131
5.2.2	บทบาททางเพศกับการเป็นผู้ดูแล.....145
5.2.3	การให้การดูแลผู้ป่วยภาวะสมองเสื่อม.....151
5.3	รูปแบบการดูแลและคุณภาพในการดูแลผู้ป่วยภาวะสมองเสื่อม.....155
5.3.1	ความคาดหวังทางสังคมที่มีต่อรูปแบบการดูแล ผู้ป่วยภาวะสมองเสื่อม.....156
5.3.2	เจตคติของผู้ดูแลที่จ้างที่มีต่อเครือข่ายทางสังคมระดับครอบครัว.....160
5.3.3	เจตคติของญาติที่มีต่อเครือข่ายทางสังคมระดับสถานบริการ.....162
5.3.4	ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการดูแลผู้ป่วยภาวะสมองเสื่อม.....165

บทที่	หน้า
5.4 สัมพันธภาพที่เกิดขึ้นระหว่างให้การดูแล.....	167
5.4.1 สัมพันธภาพภายในครอบครัวระหว่างให้การดูแลผู้ป่วย.....	169
5.5 บทบาทในการดูแลผู้ป่วยภาวะสมองเสื่อมของฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง.....	173
5.5.1 การเกื้อหนุนทางสังคมต่อกระบวนการดูแลผู้ป่วยภาวะสมองเสื่อม.....	173
5.5.2 ความต้องการของผู้ดูแลผู้ป่วยภาวะสมองเสื่อม.....	176
 6 บทสรุป อภิปรายผล ข้อจำกัดและข้อเสนอแนะ	
6.1 บทสรุป.....	179
6.2 อภิปรายผลการวิจัย.....	189
6.3 ข้อจำกัดและอุปสรรคในการวิจัย.....	205
6.4 ข้อเสนอแนะในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งต่อไป.....	207
 รายการอ้างอิง.....	208
ภาคผนวก.....	217
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	223

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1 แสดงอายุของกรณีศึกษาและผู้ป่วย เพศของผู้ป่วย รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างกรณีศึกษากับผู้ป่วย.....	79
2 แสดงระดับการศึกษา อาชีพของกรณีศึกษา แหล่งที่มาของรายได้ และรายได้เฉลี่ยของกรณีศึกษา.....	80
3 แสดงระยะเวลาในการป่วย ความสามารถของป่วย ระยะเวลาในการดูแล ประวัติการว่าจ้างคนมาดูแล.....	81
4 แสดงอายุของผู้ที่ถูกว่าจ้าง เพศของผู้ถูกว่าจ้าง อายุของผู้ป่วย เพศของผู้ป่วย รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างคนที่ว่าจ้างกับผู้ป่วย.....	82
5 แสดงระดับการศึกษา รายได้ของผู้ที่ถูกว่าจ้าง รวมทั้งประสบการณ์ ในการทำงานของผู้ที่ถูกว่าจ้าง.....	83
6 แสดงระยะเวลาในการป่วย ความสามารถของผู้ป่วยรวมทั้งระยะเวลา ในการเข้ามาทำหน้าที่ดูแลผู้ป่วย.....	84
7 แสดงลักษณะพื้นฐานของกรณีศึกษาในภาพรวม.....	85

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่	หน้า
1 แสดงสถานภาพทางสังคมของผู้สูงอายุที่ตกต่ำลงเนื่องจาก กระบวนการเข้าสู่ความทันสมัย.....	21
2 กรอบแนวคิดการวิจัย.....	67
3 แสดงการดูแลผู้ป่วยภาวะสมองเสื่อมของครอบครัวไทย.....	132
4 สรุปกระบวนการดูแลผู้ป่วยภาวะสมองเสื่อมของครอบครัวไทย.....	141